

УДК 811.111'1'373.2

DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2022.29.262346>

О. Ю. Карпенко,

д-р філол. наук, проф.,

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
завідувачка кафедри граматики англійської мови;*

В. Ю. Неклесова,

д-р філол. наук, доц.,

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
завідувачка кафедри іноземних мов природничих факультетів*

КОСМОНІМНИЙ КОМПОНЕНТ УКРАЇНСЬКОЇ ОНІМНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Статтю присвячено вивченню космонімного компоненту української онімної ідентичності. Проаналізовано результати двох етапів вільного асоціативного експерименту 2006 й 2021 років зі стимулами-космонімами, встановлено домінувальні домени структури їхнього асоціативного поля. До експерименту залучено 200 респондентів, від яких отримано 401 реакцію.

Стаття присвячена дослідженню космічної складової української онімної ідентичності. Поняття ідентичності є таким же актуальним у русі як одне з центральних джерел сучасної української наукової думки. Аналіз механізмів власних назв у контексті культурної ідентичності є завданням нашого дослідження. Метою статті є розгляд питання колективної ідентичності та її відображення у сфері власних назв, а саме – космонімів. Космоніми — одні з периферійних власних назв. Їхнє функціонування та місце в онімичному просторі української культурної сфери досі залишається недостатньо дослідженим. На нашу думку, подальших досліджень потребує асоціативний аспект космонімичної сфери, де основним сегментом має стати концепт космонімичного простору та які сегменти є основними важелями впливу на культурне життя та онімичну ідентичність.

Ідентичність можна зобразити як «індивідуальне» самосвідомість, що визначається а) набором фізичних, психологічних і міжособистісних характеристик, які не повністю поділяються з жодною іншою особою, б) діапазоном належності (наприклад, етнічної приналежності) і соціальних ролей. Онімична ідентичність базується на колективній ідентичності як розумінні та ізоляції групи в середовищі. Бачення подібності індивідуальної та ко-

лективної ідентичностей базується на розумінні того, що ідентичність ніколи не є виключно індивідуальною. Колективна ідентичність ґрунтується на ряді індивідуальних ідентичностей, які, у свою чергу, вибираються індивідом. Таким чином, людина за сукупністю внутрішніх рис і соціальних ролей стає частиною соціокультурної колективної ідентичності, визначає її і може на неї впливати. Онімична ідентичність – це реалізація власних назв у колективному дискурсі, за допомогою якої певна група виокремлюється з низки інших соціальних груп, створює власну соціокультурну ідентичність, яка базується на загальноетнічній парадигмі.

Вільний асоціативно-онімичний експеримент є одним із надійних методичних прийомів ономастичного пошуку. Експеримент проводився з українськомовними інформантами, загалом 200 осіб (по 100 інформантів кожного разу). Особливістю нашого дослідження є те, що експеримент проводився у два етапи у 2006 та 2021 роках. Для дослідження було обрано два стимули: космоніми – власні назви космічних тіл, Уран та Плутон. Результати експерименту підсумовуються в кількісному вираженні: загальна кількість усіх реакцій/загальна кількість різних неповторних реакцій/загальна кількість анонімних реакцій/анонімних одноразових реакцій/відмов. Кількість усіх реакцій разом в ідеалі має становити 100, але може бути більшою, якщо деякі інформанти дали більше однієї реакції, або менше, якщо були відмови.

Що стосується репертуару різних типів реакцій, які були запропоновані респондентами на двох етапах експерименту на стимул Уран, то він відзначений певним стереотипом. Найпоширенішим типом реакції є, як і очікувалося, гіперонімичний, зумовлений пошуком власника ментального лексикону денотата, який позначається стимулом. Загальна кількість таких реакцій – 109 (52 у 2006 році та 57 у 2021 році). На другому місці меронімичні реакції – 23 (9 у 2006 році та 14 у 2021 році). Третє місце посідають якісні реакції із загальною кількістю 16 (13 у 2006 році та 3 у 2021 році). Суміжні реакції були небагаточисленними, але майже завжди присутніми в експериментальних матеріалах – 8 реакцій (2 і 6 відповідно). Причинні реакції мали місце лише у 2006 році – 4 рази. Репертуар типів реакцій на подразник Плутона дуже схожий. Гіперонімичні реакції переважають 113 (51 у 2006 р. та 62 у 2021 р.), які реалізують домінуючу функцію пізнання. Також виявлено 20 меронімичних реакцій (9 у 2006 р. та 11 у 2021 р.) та суміжних реакцій у кількості 4 (2 у 2006 р. та 2 у 2021 р.), а також поодинокі випадки якісних (1 у 2006 р.) та синонімичних (1 у 2021 р.) .

Таким чином, аналіз асоціативного поля досліджуваних стимулів-космонімів дав змогу встановити універсальні мемолекси як результати колективної творчості та колективного досвіду, що відображається в колективній пам'яті. Отримані результати свідчать про ізоморфізм домінуючих доменів структури асоціативних полів стимулів: КОСМОС – ХІМІЧ-

НИЙ ЕЛЕМЕНТ – БОГ, що відбувається всупереч теонімічному походженню космонімів та космонімічному походженню назви хімічного елемента. Подальші перспективи дослідження ми вбачаємо в розширенні репертуару онімічних стимулів з метою дослідження мемоплетичної природи їх асоціативних полів.

Ключові слова: вільний асоціативний онімний експеримент, космонім, онімна ідентичність, симул, реакція.

E.Yu.Karpenko,

ScD, Professor;

*Odesa I.I. Mechnikov National University,
Head of the English Grammar Department;*

V.Yu. Neklesova,

PhD, Associate Professor;

*Odesa I.I. Mechnikov National University,
Head of the Foreign Languages Department of Natural Sciences Faculties*

COSMONYMIC COMPONENT OF UKRAINIAN ONYMIC IDENTITY

The article is dedicated to the study of the cosmic component of the Ukrainian onymic identity. The concept of identity is just as relevant in the movement as one of the central sources of modern Ukrainian scientific thought. The analysis of the mechanisms of proper names in the context of cultural identity is the task of our research. The purpose of the article is to consider the issue of collective identity and how it is reflected in the field of proper names, namely - cosmonyms. Cosmonyms are one of the peripheric proper names. Their functioning and place in the onymic space of the Ukrainian cultural sphere is still understudied. In our opinion, the associative aspect of the cosmonymic sphere needs further studies, where the main segment should be the concept of cosmonymic space and which segments are the main levers of influence on cultural life and onymic identity.

Identity can be portrayed as an 'individual' sense of self, defined by a) a set of physical, psychological and interpersonal characteristics that are not fully shared with any other person, b) a range of affiliations (eg ethnicity) and social roles. Onymic identity is based on collective identity as an understanding and isolation of a group in the environment. The vision of the similarity between individual and collective identities is based on the understanding that identity is never exclusively individual. Collective identity is rooted in a number of individual identities, which in turn are chosen by the individual. Thus, a person, based on a set of internal traits and social roles, becomes part of the socio-cultural collective identity, defines it and can influence it. Onymic identity is the realization of proper names in the collective discourse, by means of which a certain group

separates itself from a number of other social groups, creates its own socio-cultural identity, which is based on a general ethnic paradigm.

Free associative onymic experiment is one of the reliable methodological practices of onomastic search. The experiment was conducted with Ukrainian-speaking informants, a total of 200 people (100 informants each time). The peculiarity of our study is that the experiment was conducted in two stages in 2006 and 2021. Two stimuli were chosen for this study: cosmonyms – proper names for cosmic bodies, *Uranus* and *Pluto*. The results of the experiment are summarized in quantitative terms: the total number of all reactions/the total number of different non-duplicate reactions/the total number of anonymous reactions/anonymous non-repetitive reactions/rejections. The number of all reactions together should ideally be 100, but may be greater if some informants provided more than one reaction, or less if there were refusals.

Regarding the repertoire of different types of reactions that were proposed by respondents in two stages of the experiment on the stimulus *Uranus*, it is marked by a certain stereotype. The most common type of reaction is, as expected, hyperonymic, due to the search for the owner of the mental lexicon of denotation, which is denoted by the stimulus. The total number of such reactions is 109 (52 in 2006 and 57 in 2021). In the second place are meronymic reactions - 23 (9 in 2006 and 14 in 2021). The third place is occupied by qualitative reactions with a total of 16 (13 in 2006 and 3 in 2021). Contiguous reactions were not numerous, but almost always present in the experimental materials - 8 reactions (2 and 6, respectively). Causative reactions took place only in 2006 - 4 times. The repertoire of types of reactions to the stimulus *Pluto* is very similar. Hyperonymic reactions prevail 113 (51 in 2006 and 62 in 2021), which realize the dominant function of cognition. Meronymic reactions totaling 20 (9 in 2006 and 11 in 2021) and contiguous reactions totaling 4 (2 in 2006 and 2 in 2021), as well as isolated cases of qualitative (1 in 2006) and synonymous (1 in 2021) were also identified.

Thus, the analysis of the associative field of the studied stimuli cosmonyms made it possible to establish universal memoplexes as the results of collective creativity and collective experience, which is reflected in the collective memory. The obtained results testify the isomorphism of the dominant domains of the structure of associative fields of the stimuli: COSMOS - CHEMICAL ELEMENT - GOD, which occurs contrary to the theonymic origin of the cosmonyms and the cosmonymic origin of the name of the chemical element. We see further prospects for the study in expanding the repertoire of onymic stimuli in order to investigate the memoplectic nature of their associative fields.

Key words: free associative experiment, cosmonym, onymic identity, stimulus, reaction.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Поняття ідентичності та як саме воно актуалізується у мові є одним з центральних питань сучасної

української наукової думки. Цілком природнім є зацікавлення ономастів у розгляді колективної ідентичності як одного з аспектів українських студій. Квестві національної та культурної ідентичностей були та є завжди актуальними для кожної соціальної спільноти. Саме в аналізі дії механізмів власних назв у контексті культурної ідентичності ми вбачаємо завдання нашого дослідження.

Мета статті полягає у розгляді питання колективної ідентичності та як вона відображається у сфері власних назв, а саме – космонімів. Космоніми є одним із другорозрядних власних назв. Їхнє функціонування та місце в онімному просторі української культурної сфери є ще доволі мало вивченим. Асоціативний аспект космонімної сфери, на нашу думку, потребує подальших студій, де головним сегментом слід визначити концепцію космонімичного простору та які саме сегменти є головними важелями впливу на культурне буття та онімну ідентичність. З огляду на поставлену мету дослідження, ми сконцентруємося на окресленні наступних понять: колективна ідентичність, онімна ідентичність, їх співвідношення та методи виявлення.

Виклад основного матеріалу. **Ідентичність** може бути зображена як 'індивідуальне' відчуття самості, що визначається а) набір фізичних, психологічних та інтерперсональних характеристик, що не повністю розділяються з будь-якою іншою людиною, б) ряд приналежностей (наприклад етнічність) та соціальних ролей [5, с.561]. **Онімна ідентичність** ґрунтується на колективній ідентичності як розумінні та виокремленні групи в навколишньому середовищі. Бачення подібності між індивідуальною та колективною ідентичностями будується на розумінні того, що ідентичність ніколи не є виключно індивідуальною [4, с. 163]. **Колективна ідентичність** має коріння в низці індивідуальних ідентичностей, які, у свою чергу, обираються індивідом. Отже, людина, спираючись на сукупність внутрішніх рис та соціальних ролей, стає частиною соціально-культурної колективної ідентичності, визначає її й може впливати на неї. **Онімна ідентичність** – це реалізація власних назв у колективному дискурсі, за допомогою яких певна група виокремлюється з низки інших соціальних груп, створює свою соціально-культурну ідентичність, яка ґрунтується на загальноетнічній парадигмі [2, с.109].

Наскільки нам відомо, конекцію між власними назвами та колективною ідентичністю не досліджено належної рівні. Така кореляція може бути проаналізована у розгляді параметрів культурної та колективної ідентичності, що віддзеркалюються у власних назвах. Спираючись на наше бачення власних назв як когнітивних конструктів та мемолексів, ми послуговуємося методом реалізації вільного асоціативного онімного експерименту для виявлення меметичних сегментів та можливого фіксування культурних доміант.

Вільний асоціативний онімний експеримент (ВАОЕ) є одним з надійних методичних практик ономастичного пошуку. Існує багато розвідок, зокрема

Т.Ю. Ковалевської, Г.В. Ткаченко, К.Д. Долбіної, Є.С. Білої, О.Д.Полянчико та ін. ВАОЕ було проведено з україномовними інформантами, загальною кількістю 200 осіб (по 100 інформантів кожного разу). Особливістю нашого дослідження є те, що ВАОЕ було проведено двічі у 2006 та 2021 роках. Список стимулів кожного разу був ідентичним та містив 30 стимулів. Для цього дослідження було обрано два стимули – власні назви на позначення космічних тіл, космоніми *Уран* та *Плутон*. Можемо стверджувати, що космоніми взагалі не входять до найближчого кола ментального лексикону носія мови за винятком незначної їх кількості на кшталт *Земля*, *Місяць*, *Сонце*, тому цікавим видається простеження впливу онімів таких віддалених небесних тіл на формування онімної ідентичності носіїв української мови, бо саме «аналіз асоціативних реакцій від респондентів є проявом колективної пам'яті, колективної ідентичності» [3, с. 335].

Асоціативний експеримент, як вже зазначалося, було проведено в два етапи – в 2006 [1] та 2021 роках. Результати експерименту підсумовано в кількісних показниках: загальна кількість всіх реакцій/загальна кількість різних реакцій, що не дублюються/загальна кількість онімних реакцій/онімні реакції, що не повторюються/відмови. Кількість усіх реакцій разом в ідеалі має дорівнювати 100, але може бути більшою, якщо деякі інформанти надавали більше однієї реакції, або меншою, якщо були відмови від реакції.

Результати двох етапів експерименту з космонімним стимулом *Уран* представлено в наступних словникових статтях:

Уран 104/56/8/5/1 (реакції респондентів у 2006 р.)

планета (26), хімічний елемент (9), радіація (4), космос (3), вибух (2), елемент (2), каміння (2), речовина (2), таблиця *Менделєєва* (2), *Урал* (2), хімічна речовина (2), хімія (2), холод (2), червоний (2), астрономія, АТС, близькість, бог, використовується в атомній енергетиці, випромінювання, вихор, вулкан, жах, жовтий, земля, зірка, зло, корисна копалина, корисні копалини, мала планета, *Менделєєв*, метал, метал (планета), місце війн, нашість, небо, паливо, плата, *Плутон*, плутоній, погано, привид, “*Пригоди Аліси*”, пропан, радіоактивний розпад, рана, речовина, руда, сила, 75000 днів/рік, смерть, сплав, уран (метал), утюг, *Чорнобиль*, ядерна енергія.

Уран 99/34/6/3/3 (реакції респондентів у 2021 р.)

планета (44), космос (7), хімічний елемент (5), *Нептун* (4), хімія (4), бог (3), небезпека (3), газ (2), сила (2), астрономія, атомна станція, блискавки, війна, вітер, залізо, зелений, зелена куля, зірка, елемент, кільце, коричневий, метал, міф, нафта, падає, радіоактивність, радіація, рана, речовина зеленого кольору, *римський* бог, руда, смерть, *Юнітер*, \$.

Кількість відмов від реакцій для всіх космонімів є співставною в експериментах 2006 та 2021 років – 1 та 3 відповідно. У нашому експерименті наявні й уникнення, відсутності реакцій, або нульові реакції, які мар-

куються пропусками, асоціатами «не знаю» та под. Вважаємо, що це скоріш механічні помилки, неуважність, може лінощі, але не незнання. Стимули, які викликають максимальну кількість відмов, це зазвичай ті, що не відносяться до ядерної лексики, не позначають реалії найближчого оточення респондента, світу повсякденності, а також це свідчить про ступінь сформованості асоціативних зв'язків стимула в ментальному лексиконі його власника.

Кількість різних реакцій для стимула *Уран* є 56 і 34 відповідно, що становить досить значну різницю. У даних 2021 р. бачимо скорочення словникового інвентаря респондентів, що вказує на більшу однорідність інструментарію реакцій. Таке зменшення на нашу думку корелюється зі збільшення реакцій гіперонімного типу, що свідчить про зсув стимула-оніма до периферії онімного ландшафту.

Результати двох етапів експерименту уможливили виокремлення наступних домінувальних доменів серед наданих асоціатів: це КОСМОС, пов'язаний з планетою Уран, ХІМІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ та БОГ. Всі ці домени актуалізують тісні онімні зв'язки: космонім має відтеонімне походження, а хімічний елемент – відкосмонімне.

Основну групу репрезентують реакції домену КОСМОС, які пов'язані з планетою-гігантом, сьомою від Сонця великою планетою, яку термінують крижаним гігантом через те, що її надра здебільшого складаються з льодів та гірських порід. Офіційно планета була відкрита Ф.В.Гершелем в 1781 році, причому це перша планета, відкрита за допомогою телескопу, та названа спочатку *Georgium Sidus* (Зірка Георга на честь короля Георга III), а в 1850 перейменована в Уран, що походить від наймення давньогрецького бога, який уособлює небо.

- В матеріалах 2006 року це реакції *планета (26), космос (3), астрономія, зірка, мала планета, небо, Плутон, 75000 днів/рік, "Пригоди Аліси"*. Їх можемо поділити на кілгіперонімні реакції: *планета (26), зірка, мала планета*;
- меронімні реакції: *космос (3), астрономія, небо, "Пригоди Аліси"*;
- квалітативна реакція *75000 днів/рік* (зауважимо, що реальний рік на Урані становить 30687 днів);
- суміжна реакція *Плутон*, тобто іменування іншої планети Сонячної системи, яке також походить від власної назви давньогрецького бога підземного царства.
- В результатах експерименту 2021 року було виокремлено такі реакції, що належать до цього домену:
- гіперонімні реакції: *планета (44), зірка*;
- меронімні реакції: *космос (7), астрономія*;
- суміжні реакції: *Нептун (4), Юнітер*.

Дві онімні реакції другого етапу експеримента *Нептун* (4), *Юнітер* пере-гукуються з асоціатом 2006 року *Плутон*, тобто є суміжними за своєю приро-дою, коли одну планету асоціюють з іншою планетою Сонячної системи. Ре-акція “*Пригоди Аліси*” є значно менш прозорою для розуміння експеримен-таторів, тому віднесеність реакції “*Пригоди Аліси*” до цього домена потребує додаткових пояснень. Цикл творів Кіра Буличева “*Пригоди Аліси*” (1965-2003 рр.) в жанрі дитячої фантастики присвячено надзвичайним пригодам з життя дівчинки, яку звать Аліса Селезньова. Багато епізодів з цього циклу відбува-ються під час космічних подорожей, переважно на фантастичних планетах на кшталт Чумароза, Шелезяка, Філателія, Колсеїда, проте є й подорожі на Марс. Хоча Уран і не фігурує в якості локації цього художнього циклу, вважаємо за можливе зарахувати поданий асоціат саме до аналізованого домена.

Другим за потужністю доменом є ХІМІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ. Уран є раді-оактивним хімічним елементом третьої групи періодичної системи Мен-делєєва, який був відкритий в 1840 році та номінований на честь плане-ти Уран. Отримані реакції 2006 року можемо розподілити на такі групи: **гі-перонімні** реакції: *хімічний елемент* (9), *елемент* (2), *речовина* (3), *хімічна речовина* (2), *корисна копалина*, *корисні копалини*, *метал*, *метал (планета)*, *руда*, *сплав*, *уран (метал)*;

- **квалітативні** реакції: *радіація* (4), *випромінювання*, *радіоактивний розпад*, *ядерна енергія*, *використовується в атомній енергетиці*;
- **меронімні** реакції: *хімія*, *таблиця Менделєєва*, *Чорнобиль*;
- **каузативні** реакції: *Менделєєв*, *автор періодичної таблиці хімічних елементів*, *вибух* (2);
- **суміжна** реакція: *плутоній*, *тобто назва іншого хімічного елементу*.
- В матеріалах 2021 року було виокремлено наступні реакції, що від-носяться до цього домену:
- **гіперонімні** реакції: *хімічний елемент* (5), *газ* (2), *залізо*, *елемент*, *метал*, *речовина зеленого кольору*, *руда*;
- **меронімні** реакції: *хімія* (4), *атомна станція*;
- **квалітативні** реакції: *радіоактивність*, *радіація*;
- **суміжною** можемо вважати реакцію *нафта*, бо це теж пальне, про-те іншої природи.

Дві онімні реакції першого етапу експеримента *Менделєєв*, *таблиця Менделєєва* (2) пов’язані з автором періодичної системи хімічних елементів, початковий варіант якої базувався на періодичній залежності властивостей хімічних елементів від значень атомних мас та був розроблений російським та німецьким хіміками Д. І. Менделєєвим та Л. Маєром у 1869–1871 роках.

Віднесення ще однієї онімної реакції *Чорнобиль* до каузативних має місце на основі того, що це власна назва міста, де розташована атомна елек-тостанція, яка вибухнула в 1986 році, що спричинило високий ступінь ра-

діоактивного ураження на великій частині території Європи, та пов'язана зі стимулом тим, що в якості палива в реакторах такого типу електростанцій використовується саме уран.

Зауважимо також, що серед асоціатів 2021 року онімних реакцій надало не було.

Третім за потужністю є домен БОГ. У пантеоні давньогрецьких богів Уран – це бог Неба (грец. *Οὐρανός*), один з первісних богів. З матеріалів 2006 року до цього домену з впевненістю відносимо лише одну **гіперонімну** реакцію – *бог*. Проте в результатах експерименту 2021 року цей домен представлено потужніше: **гіперонімними** реакціями *бог* (3), **римський бог**, та **меронімною** реакцією *міф*. Онімною можемо вважати лише реакцію другого етапу експеримента, в якій застосовано етнонім: *римський бог*. Цікавим є той факт, що Уран належить до давньогрецької міфології, тобто реакція є помилковою.

Для порівняння потужності зазначених доменів наведемо такі дані:

Таблиця 1
Співвідношення потужності доменів стимулу Уран

Результати 2006 року	Результати 2021 року
Домен КОСМОС	
Гіперонімні реакції 28	Гіперонімні реакції 45
Меронімні реакції 6	Меронімні реакції 8
Суміжні реакції 1	Суміжні реакції 5
Квалітативні реакції 1	–
Всього 39	Всього 58
Домен ХІМІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ	
Гіперонімні реакції 23	Гіперонімні реакції 12
Меронімні реакції 3	Меронімні реакції 5
Квалітативні реакції 12	Квалітативні реакції 3
Суміжні реакції 1	Суміжні реакції 1
Каузативні реакції 4	–
Всього 43	Всього 21
Домен БОГ	
Гіперонімні реакції 1	Гіперонімні реакції 4
–	Меронімні реакції 1
Всього 1	Всього 5

Як бачимо в таблиці, в першому етапі експерименту перші два домени виявилися кількісно співставними, проте в другому етапі різниця між ними є доволі драматичною. Стосовно третього домену зауважимо, що в матеріалах 2021 року він стає потужнішим, що унаочнено в діаграмі:

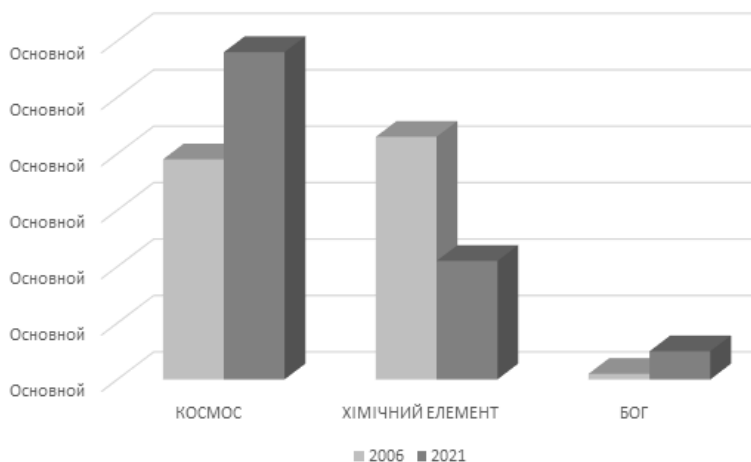

Рис. 1. Співвідношення потужності доменів стимулу Уран

Стосовно репертуару різних типів реакцій, що були запропоновані респондентами на двох етапах проведення експерименту, то він відзначається певною стереотипністю. Найпоширенішим типом реакцій цілком очікувано стає **гіперонімний**, що зумовлено пошуками власника ментального лексикону денотата, який позначається словом-стимулом. Загальна кількість таких реакцій становить 109 (52 в 2006 році та 57 в 2021 році). На другому за поширеністю місці знаходяться **меронімні** реакції – 23 (9 в 2006 та 14 в 2021 роках). Третє місце посідають **квалітативні** реакції загальною кількістю 16 (13 в 2006 та 3 в 2021 роках). **Суміжні** реакції були поодинокими, проте майже завжди присутніми в матеріалах експерименту – 8 реакцій (2 й 6 відповідно). **Каузативні** реакції мали місце лише в 2006 році – 4 рази.

Стимул-космонім *Плутон* отримав впродовж двох етапів експерименту такі реакції:

Плутон 101/54/6/6/2 (реакції респондентів у 2006 р.)

планета (33), космос (5), зірка (3), плут [рос.] (3), смерть (3), бог (2), вчений (2), грім (2), маленький (2), речовина (2), бетон, бог стародавнього *Риму*, бути, великий, верх, голубий, гроза, далека, далекий, *Дісней*, древність, жовтий, *Земля*, зло, книга, колір, льод, міфічний бог моря, найвіддаленіша планета *Сонячної системи*, наука, небеса, небесне тіло, останній, підземелля, планета далека, плутанина, *Плутто*, *Посейдон*, радіоактивність, розум, сила, собака, стогін, страх, фізика, філософ, філософія, хімія, цар, червоний, читання, шалапут, ядерна зброя, ядохімікат.

Плутон 97/43/8/6/4 (реакції респондентів у 2021 р.)

планета (38), космос (5), маленький (4), не планета (3), самотність (3),

бог (2), *Земля* (2), міф (2), *Плутто* (2), також планета (2), холод (2), *Аїд*, античність, атмосфера, атом, безкрайній, бедняжка в игноре, бот, далекий, далекий, *капітан Америка*, щит???, ім'я, ім'я kota з однієї з книг, камінь, карлік, каша, кличка собаки, куля, місяць, модне ім'я 2016 року, планета? (він офіційно ні, але як космічний об'єкт), *Платон*, пил, сирій, синій колір, собака *Pluto*, стихія, темрява, учений, фізика, хитрість, хлопчик.

Отримані асоціати тяжіють до трьох семантичних центрів, що дозволяє розділити їх на три домени, номенклатура яких співпадає з попереднім стимулом, але потужність цих доменів виявляється іншою.

На першій позиції знаходиться домен КОСМОС, пов'язаний з малою планетою Сонячної системи, яку почали шукати з XIX ст., але відкрили лише в 1930 році. Цікавим видається процес номінації цієї планети, яку ще до її офіційного відкриття іменували *планета X*, *планета O*, а після Ловеллівською обсерваторією було оголошено конкурс найменувань. Вдова астронома Персіваля Ловелла, який відкрив Плутон, Констанція Ловелл запропонувала назвати цю планету *Зевс*, потім *Персіваль*, а ще пізніше *Констанція*. Серед інших пропозицій було обрано такі: *Мінерва*, *Кронос*, *Плутон*. Саме остання назва й була затверджена провідними астрономічними товариствами світу. Додамо, що цей космонім на честь давньоримського бога підземного світу запропонувала одинадцятирічна школярка з Оксфорду. До речі, наймення супутників Плутона – *Харон*, *Нікта*, *Гідра*, *Кербер*, і *Стікс* – мають тісні міфологічні зв'язки з підземним світом.

- До домену КОСМОС з матеріалів 2006 року належать наступні асоціатгіперонімні реакції: *планета (33)*, *зірка (3)*, *планета далеко, небесне тіло, найвіддаленіша планета Сонячної системи*;
- меронімні реакції: *космос (5)*, *небеса*;
- суміжна реакція *Земля*.

На другому етапі експерименту 2021 року встановлено такі типи реакцій:

- гіперонімні реакції: *планета (38)*, *не планета (3)*, *також планета (2)*, *місяць*, *планета? (він офіційно ні, але як космічний об'єкт)*;
- меронімні реакції загальною кількістю 6: *космос (5)*, *атмосфера*;
- суміжні реакції загальною кількістю 2: *Земля (2)*.
- Однакові онімні реакції спостерігаються в обох асоціативних полях – *Земля* – тобто одну планету, яка не входить в переш коло космонімного фрейму ментального лексикону, асоційовано з іншою, яка точно входить в перше коло мешканців Землі.

До домену БОГ, який пов'язаний з давньоримським богом підземного царства, володаря душ померлих Плутона (лат. *Pluto*), відносимо такі реакції з матеріалів першого етапу експерименту:

- гіперонімні реакції: бог (2), бог стародавнього *Риму*, міфічний бог моря;
- суміжна реакцію *Посейдон*.

- У 2021 році було вилучено наступні реакції з цього домену:
- **гіперонімні** реакції: *бог (2)*;
- **меронімні** реакції: *міф (2), античність*;
- **синонімічна** реакція *Аїд*.
- Обидві онімні реакції – *Посейдон* і *Аїд* – є теонімами на позначення давньогрецьких богів моря та підземного світу. Асоціат *Аїд* розуміємо як давньогрецький синонім *Плутона*, бо цей бог виконує такі самі функції. Інша онімна реакція *Рим* стосується місця походження пантеону, до якого належить *Плутон*.

Іншим чітко відчутним доменом, до якого відноситься ціла низка асоціатів, є ХІМІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ, плутоній, радіоактивний метал, відкритий в 1940 році на номінований на честь планети Плутон.

Реакції 2006 року можемо розподілити на такі групи:

- **гіперонімні** реакції: *речовина (2), ядохімікат*;
- **меронімні** реакції: *фізика, хімія, ядерна зброя*;
- **квалітативна** реакція *радіоактивність*.

Серед асоціатів, наданих в 2021 році, виокремлюємо наступні групи:

- **гіперонімна** реакція *камінь*;
- **меронімні** реакції: *атом, фізика*.

Підсумуємо отримані результати в наступній таблиці:

Таблиця 2

Співвідношення потужності доменів стимулу Плутон

Результати 2006 року	Результати 2021 року
Домен КОСМОС	
Гіперонімні реакції 39	Гіперонімні реакції 45
Меронімні реакції 6	Меронімні реакції 6
Суміжні реакції 1	Суміжні реакції 2
Всього 46	Всього 53
Домен ХІМІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ	
Гіперонімні реакції 3	Гіперонімні реакції 1
Меронімні реакції 3	Меронімні реакції 2
Квалітативні реакції 1	–
Всього 7	Всього 3
Домен БОГ	
Гіперонімні реакції 4	Гіперонімні реакції 2
Суміжні реакції 1	Меронімні реакції 3
–	Синонімічні реакції 1
Всього 5	Всього 6

Як бачимо в таблиці, в першому етапі експерименту перший домен виявився суттєво потужнішим, ніж два інші. Кількісні показники доменів в результатах двох етапів експерименту є співставними, що унаочнено в діаграмі:

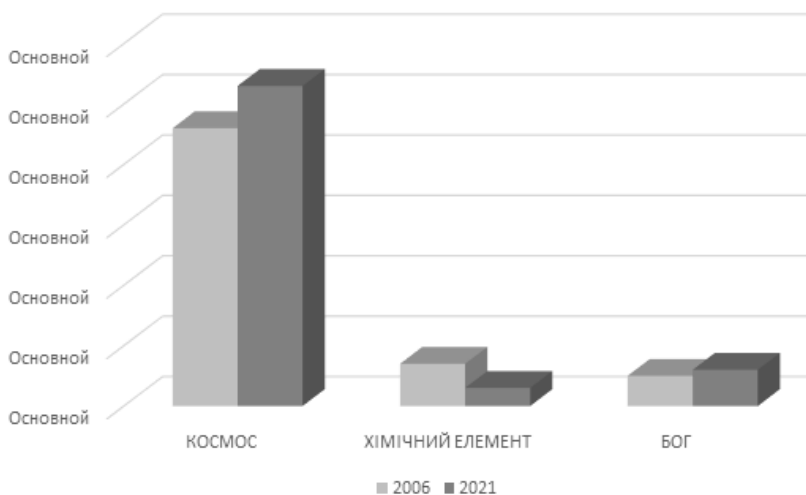

Рис. 2. Співвідношення потужності доменів стимулу Плутон

Репертуар типів реакцій є дуже схожим. Превалюють **гіперонімі** реакції 113 (51 в 2006 році та 62 в 2021 році), які реалізують домінуючу функцію мислення. Виокремлено також **меронімі** загальною кількістю 20 (9 в 2006 році та 11 в 2021 році) й **суміжні** загальною кількістю 4 (2 в 2006 році та 2 в 2021 році) реакції, а також поодинокі випадки **квалітативних** (1 в 2006 році) й **синонімічних** (1 в 2021 році) реакцій.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, аналіз асоціативного поля досліджуваних стимулів-космонімів уможливив встановлення універсальних мемолексів як «результатів колективної творчості та колективного досвіду, що відбивається в колективній пам'яті» [3, с. 335]. Отримані результати засвідчують ізоморфність домінуючих доменів структури асоціативних полів стимулів: КОСМОС – ХІМІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ – БОГ, що відбувається всупереч відтеонічному походженню космоніма та відкосмонімому походженню назви хімічного елемента. Завдяки методу вільного асоціативного онімного експерименту (ВАОЕ) виявлено можливість окреслення онімного ландшафту та його базисних доменів у варіаціях онімних сегментів. ВАОЕ висвітлює конекцію між колективною ідентичністю крізь призму онімів, які є мемолексами (вони продукують інші власні назви у межах асоціативності). Актуалізація влас-

них назв у колективному дискурсі є відбиттям колективної ідентичності, що вкорінена у розмаїтті індивідуальних ідентичностей.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо в розширенні репертуару онімів-стимулів із метою вивчення меметичної природи їхніх асоціативних полів та окресленню українського онімного ландшафту.

Література

1. *Карпенко О.Ю.* Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв: дис. ... докт. філол. наук. Київ, 2007. 416 с. *Неклесова В.Ю.* Онімний ландшафт як актуалізація культурних та соціальних артефактів в інформаційному просторі (на матеріалі української, іспанської, англійської мов): дис. ... докт. філол. наук. Київ, 2019. 423 с.
2. *Неклесова В.Ю.* Назви зоряного неба в асоціативно-меметичному осмисленні (на матеріалі вільного асоціативного онімного експерименту). *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Філологія*. Ужгород: ПП Данило С. І., 2021. Вип. 1 (45). С. 334-339.
3. *Krogseth O.* Names and collective identity. *Oslo Studies in Language*. 2012. 4(2). P. 161-166.
4. *VanderBos G. R.* APA dictionary of psychology. 2nd ed. Washington, DC: American Psychological Association, 2015. 1204 p.

References

1. Karpenko, O.Yu. (2007), *Cognitive onomastics as a way of understanding proper names: Author's thesis [Kognityvna onomastyka jak naprjamok piznannja vlasnyh nazv]*, Kyiv, 416 p.
2. Neklesova, V.Yu. (2019), *Onomastic landscape as an actualization of cultural and social artefacts in the informational landscape: Author's thesis [Onimnyj landshaft jak aktualizacija kul'turnyh ta social'nyh artefaktiv v informacijnomu prostori (na materialy ukrai'ns'koi', ispans'koi', anglijs'koi' mov)]*, Kyiv, 423 p.
3. Neklesova, V.Yu. (2021), *Names of the starry sky In the associative-memetic understanding (on the material of a free associative onymic experiment) [Nazvy zorianoho neba v asotsiatyvno-memetychnomu osmyslenni (na materialy vilnoho asotsiatyvnoho onimnoho eksperymentu)]*, *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: seriia: Filolohiia*. Uzhhorod: PP Danylo S. I., Issue 1 (45), pp. 334-339.
4. Krogseth, O. (2012), *Names and collective identity. Oslo Studies in Language*. 4(2), pp. 161-166.
5. VanderBos, G. R. (2015), *APA dictionary of psychology*. 2nd ed. Washington, DC: American Psychological Association, 1204 p.